

SAMOTNE VASI POD RATITOVCEM

Pravzaprav niso več vasi, temveč vasice, saj imajo le nekaj hiš in štejejo le še dobro tretjino tistega števila prebivalcev, kakor so ga imele pred prvo svetovno vojno ob štetju 1910. Do takrat je bilo vaščanov vedno približno enako, le rojstva, ženitve in smrti so povzročale neznatna številčna nihanja. Prva svetovna vojna, še bolj pa druga in revolucionarni čas po njej so tudi te gorske vasi do temeljev pretresle in ljudi razkropile v dolino ali dalje v svet, rojenice so se pa odtod umaknile in po hišah, kjer so nekoč živele številne družine z 8 ali 10 otroki, danes ni več otroškega joka in smeha. Zdi se, da vasice izumirajo.

Takšne razmere, ki jih ugotavljamo po večini hribovitega sveta v Sloveniji, so naš resni socialno-gospodarski problem. Vendar gospodarstvo še ni določilo nobenih načrtov o bodoči usodi teh naselij in se zdi, da je vse prepuščeno samo sebi, kakor bo pač nanese. Zanimivo je, da pa so planinci, ki na svojih gorskih poteh opazujejo hiranje takih naselij, dali pobudo za njihovo proučitev. Planinci čutijo, kar je Rudolf Andrejka izrazil v stavku: Štiristoletno težko delo naših kmetijskih prednikov proti skopi, uporni naravi je osnovalo čudovite lepote naših gorskih vasi. (Plan. vestnik 1935, str. 79). Zanima jih tudi življenje in obstoj hribovskih ljudi, s katerimi pridejo na svojih potih v stik. Zato je kulturno-znanstvena komisija Planinske zveze Slovenije pred leti sklenila, da bo preučila in osvetlila razmere naših hribovskih vasi. Plod tega prizadevanja so temeljite razprave dr. Draga Mezeta o hribovskih kmetijah nad gornjo Savinjsko dolino in moj članek Kmetije pod Pasjo ravnijo v Loških razgledih 1962. S temle člankom pa skušam prikazati razmere ne le samotnih kmetij, temveč hribovskih vasi v najvišjem naselbinskem pasu loške občine, to so Prtovč, Torke, Ravne, Zabrdo, Zgornje in Spodnje Danje, ki se vrstijo v bregovih na južni strani Ratitovca. Že večkrat sem hodil skozi na svojih poteh na Ratitovec, letos sem jih pa obiskal prav s tem namenom, da spoznam gospodarsko-socialne razmere njihovih prebivalcev.

Iz doline Sore se pod Ratitovec dvigajo tesne grape potokov, med njimi se sločijo ozka slemena, zgrajena iz apnencev (kasijanskih), tu in tam gledajo na površje modrikasto sivi strešni skrilavci, kakršne so pod Grebel vrhom skozi sto let lomili za »skalce«, s katerimi so pokrivali strehe. Kjer se stranska slemena pritiskajo ob bregove Ratitovca, je na njih nekaj manj strmega sveta, ki nudi skromen prostor hišam in njivam Prtovča, Torke, Raven in Spodnjih Danj. Nad grapami pa se vlečejo po bregovih nagnjene police na temnih apnencih, skrilavcih in peščenjakih (wengenskih), na katerih sta postavljeni vasici Zabrdo in Zgornje Danje. Kot skalni zid se nad vasmi vzdigujejo gole peči ratitovških vrhov, zgrajene iz čistega apnenca (dahštajnskega), ki so ga gorotvorne sile narinile proti jugu. Tako samevajo te vasi po policah Ratitovca, odmaknjene do 650 m visoko nad malo obljudeno gornjo dolino Sore.

Našteta naselja so poslovenjene vasi nekdanjih tirolskih kolonistov, ki jih je freisinski škof naselil sem konec 13. in v 14. stoletju, torej pred šestimi stoletji. Zamislimo si, koliko trpljenja je bilo, da so izkrcili gozdove in postavili naselja, koliko znoja in žuljev je bilo treba, da je zemlja, čeprav zelo skromno, prehranila toliko rodov! O nemškem izvoru teh ljudi danes ni več drugih sledov kakor v rodbinskih in ledinskih imenih. Njihovo zgodovino je podrobno preučil dr. Pavle Blaznik in je na tem mestu ne bom več omenjal, pač pa skušam opisati razmere ljudi v ratitovških vaseh, pri čemer sem nižji vasi na obeh koncih — Podlonk in Sorico — izpustil.

Prtovč

je gruča zidanih enonadstropnih hiš, stisnjena pod gozdnati breg kraj prevalskega slemena, čez katerega se svet iz strme grape Plenšaka prevali ali pretolče v dolino Dašnjice. Na prevalu stoji cerkev v nadmorski višini 1011 m, onstran prevala se sleme vzdiguje v Pašk (1035 m), za njim pa stoji višji Štedel vrh (1154 m), ki ima na nasprotni strani strme bregove proti dolini pri Železnikih in Jesenovcu. Po njegovem severnem pobočju je v enakomernem vzponu speljana 6 km dolga cesta, ki se začinja pred železniško šolo in odpira Prtovčanom pot v svet. Nekaj njiv imajo na prevalu, senožeti na Pašku in po bregovih nad cesto, medtem ko je pod cesto podlonški svet. Senožeti na Štedel vrhu spreminja Gozdno gospodarstvo v gozd.

Novembra 1943 je zadela Prtovč nesreča. Zjutraj — menda 20. novembra — je prišla v vas četa Gorenjskega odreda, utrujena in premražena. Pri cerkvi in pri koritu za Matjažovo hišo so postavili stražarja. Bil je meglen dan in snega je bilo pol metra. V megli so se približali Nemci iz grape Plenšaka, presenetili stražarja pri koritu in ga ustrelili. Nato so metali mine, da so zgorele štiri hiše. Partizani, ki so počivali v hišah, so se srečno umaknili v Ratitovec. Prtovčani so nato zimo preživeli v Podlonku, spomladi 1944 so se pa vrnili in obdelali zemljo. Požgane hiše so obnovili v letih 1946 do 1948, ohranjene pa izboljšali, da je zdaj vas prav čedna. Strehe so bile prej slamnate ali krite z deskami, zdaj so opečnate. Hlev in skedenj sta pod isto streho kakor stanovanjski prostori. Le hiša št. 1 ima posebej kaščo, to zdaj uporabljajo kot skladišče za razne potrebščine, ki jih sin vsak dan tovori z oslom v planinsko kočo na Ratitovec.

Pred vojno je vas štela sedem hiš, zdaj jih je le pet. Hišo št. 2 je gospodar prodal, kupec jo je pa podrl in gradivo zvozil na Češnjico. V hlevu je bila štiri leta ekonomija, a je 1952 prenehala. Tudi lastnik hiše št. 7 je stavbo porušil in porabil material pri zidanju nove hiše v Železnikih.

Največ prebivalcev je imel Prtovč l. 1890, to je 76. Letos poleti jih je bilo le 24, torej le slaba tretjina. Od teh je 13 moških in 11 žensk, 4 so stari, 2 stalno bolna, otrok je 6, 3 hiše so brez otrok, 1 gospodar in 3 fantje se vozijo z mopedi vsak dan na Češnjico oz. v Železnike na delo v tovarno. Najstarejši je Janez Tolar, po domače Petrc, star 87 let, ki živi sam z 72-letno ženo na št. 5. Srečal sem ga, ko je s košem na rami lezel po lestvi s senika, kamor je zmetal seno. Rodbinsko ime Tolar je v veljavi pri 3 hišah, pri eni pa Šmid. Pred vojno so hodili moški na sezonsko delo v gozdove v Kokri, pri Puterhofu, pri Ljubnem v Savinjski dolini, danes donaša več hišam stalne dohodke delo v tovarni. Tovarna je za vaščane blagoslov, a tudi poguba. Ni jim treba več za cele mesece na težko delo od doma, vozijo se le na osemurno delo v tovarni,

po povratku lahko opravijo še kmečko delo doma. Toda veliko vaščanov, celo vsa družina se je že za stalno odselila. Kaj bo z domačijo, ko opešata stara dva in umrjeta? Neki star gospodar v Podlonku je rekel ženi: »Kdor bo zadnji umrl, naj da pred smrtjo ključ kar na okno.« Saj je več takih, ki nimajo domačije komu zapustiti.

Poglejmo zdaj, kako vaščani živijo, najbrž bomo razumeli, zakaj niso več navezani na svojo zemljo in dom!

Najstarejši Prtovčan Janez Tolar-Petrea,
star 87 let, še vedno delaven

Foto: Fr. Planina

Prtovčani imajo le malo polja. Od treh gruntov je imel le eden $1\frac{1}{4}$ ha njiv, druga dva manj kot hektar. Zemlja je na podlonški strani ilovnata, težka, proti Plenšaku peščena. Vse je v bregu. Svet je zelo vetroven. Čez Povden in Grebel piha jug, čez Jelovico gorenjč. Veter je včasih tako močan, da še pri sončnem vremenu ne morejo delati na njivi. »Ko je začelo škafje nositi po zraku, so rekli: zdaj bo pa veter.« Snega zapade veliko. L. 1952 ga je bilo 3 m, v Ljubljani ga je bilo pol manj. Pravijo, da je vedno več mraza. Sejejo rž, oves in ječmen, sadijo krompir; proso in fižol ne uspevata, lanu in boba ne poznajo več. Razen krompirja pridelajo največ živinske krme — nemške detelje, repe in pese ter kolerabe za prašiče. Krompir in travnike jim uničuje divji prašič. Več njiv je prešlo v travnike, senožeti pa v gozd. Škodo jim včasih prizadevajo plohe in z njimi zvezana drsenja zemlje, ki jih imenujejo úsadi. Proti temu zabijajo v bregove $1\frac{1}{2}$ m dolge kole.

Glavni dohodek dajeta kmetu živina in gozd. V prejšnjih časih je vas premogla 70 glav živine, zdaj le 20 govedi (mlekarice za dom, bikce za prodajo) in 2 konja. Včasih so imeli veliko ovac, zdaj jih je še 6. Jeseni, menda l. 1966, je med ovcami, ki so bile na planini, rogovilil medved, da jih je 35 zmanjkalo, 9 so jih našli mrtvih. Goved in ovce se pasejo blizu vasi na Ravtu, kjer je ograjen srenjski pašnik. Prašiča redi skoraj vsaka hiša za dom, perutnine imajo več kakor včasih, a škodo dela lisica. Tako so npr. od 16 letošnjih piščancev ostali le štirje. Živinoreja daje za prodajo le bike za meso in nekaj masla. Nerazumljiva se jim zdi velika razlika med ceno, ki jo oni dobijo za živino, in ceno mesa, ki jo plača delovni človek v mestu. Gozd imajo predvsem trije grunti, v glavnem v Gočeh. Prodajo smrekov les in malenkost drv. Les prevzema Gozdno gospodarstvo, a v primeri z napornim delom je dohodek zelo boren. Gozdni delavec je le še eden. Od sadja gojijo tepke, hruške prtovčanke in bunke, kosmače in štrusmane; sadike dobivajo iz Maribora, orehe iz Golice, a malo je sadnih letin. Gospodar, pri katerem sem vasoval, je v 23 letih le trikrat pridelal toliko sadja, da je kupal žganje. Orehi le redkodaj rodijo, pa še takrat jih večino poberejo veverice. Zaradi vetra ni čebel.

Veliko je zanimanja za kmetijske stroje. Vse hiše imajo motorne ročne žage, grunti tudi kosilnice, v vasi sta dve preprosti mlatilnici. Vas ima elektriko, napeljali so jo 1953. leta skupaj s Podlonkom s pomočjo okraja, občine in podjetij. Traktor bi bil primeren manjši goseničar, toda previsoka je carina. Obrti v vasi ni. Sami izdelujejo grablje, kosišča in oselnike, te tudi za prodajo.

Prtovč je od vseh navedenih vasi prometno najbolj povezan z dolino. Cesto so zgradili v strateške namene v letih 1939—1941, od nje se odcepi cesta tudi v Podlonk, trasirana je še 4 km naprej od Prtovča, ker je bila usmerjena na Ratitovec. Nekaj časa je bila okrajna, potem občinska, sedaj je na skrbi KO Podlonk. Prtovčani morajo razen krompirja in svinjske masti kupovati vse potrebščine na Češnjici, v Železnikih in Loki. Hrana je zdaj bolj meščanska, veliko bolj mnogovrstna kot nekdanj. Včasih so bile jedi pretežno iz krompirja, koruzne moke in mleka. Tedaj so iz doline vse nosili v koših, zdaj pripeljejo z vozom ali avtom jesenj za vso zimo. Cesta omogoča tudi vsakodnevno vožnjo na delo v tovarno, razen pozimi.

Dolgov na domačijah ni. Po rezultatih referendumu plačujejo prispevke za šolo, skladno s katastrsko osnovo. Za kmečko zavarovanje pride v poštev le malo oseb, ker ima večina osebne prejemke ali pokojnine. Velike so dajatve od lesa. Za požar ni zavarovana ena domačija, zavarovanje živine opuščajo zaradi visokih prispevkov.

Turizem za Prtovč ni pomemben. Planinski bife so pred 2 leti zaradi nerentabilnosti opustili; planinci se večidel pripeljejo do vasi in gredo naprej v koč na Ratitovec, kjer trošijo za hrano in prenočišče. Stavbe, ki bi jo kak interesent preuredil v letoviško hišico, v kraju ni. Za kmečki turizem, od katerega ponekod upajo nadaljnji obstoj hribovskih kmetij, ima Prtovč primerno višinsko in razgledno lego, možnost za dovoz z avtom, lepo gorsko okolico z zanimivimi izletišči, domačije z zadostnimi prostori, vodovodom in elektriko, nima pa kopalnic, WC, sobne opreme in sredstev za takšne investicije ter žensk, ki bi bile zmožne za vodstvo penzijskega obrata.

Zaradi popolnosti opisa naj omenim še cerkvico Marije Pomagaj na prevalu tik pod vasjo. Letos je stara sto let. Zanja je nekaj prispevala neka Prtovčanka, ki je služila v Ljubljani in si rešila življenje, ko je padla v Ljublanico. Kakor kažejo votivne sličice in uokvirjena podobica za oltarjem z

Torka

Foto: Fr. Planina

napisom »Prava podoba Marije Pomagaj na Pertovču«, so cerkev nekdam cenili romarji. Posebnost sta dva voščena kipca in črna roka z relikvijo v okvirčku.

S Prtovča gresta dve planinski poti na Ratitovec, vsaka dolga za pol-drugo uro normalne hoje. Velik del planincev se že pripelje z avtom do vasi, potem pa uberejo eno teh poti. Prva gre skozi Razor med Gladkim in Kosmatim vrhom h koči pod Gladkim vrhom, druga mimo korita ob Matjaževi hiši in za Ravtom enakomerno navkreber pod Gočem. Ta druga pot drži tudi na Torko. Na Ravtu pod potjo pozvanja živina na paši, ob poti šele cvete pasja trava, ko so v dolini že povsod pospravili seno. Z grmovjem porasli pašnik se spušča proti strmi grapi Plenšaka, ki jo z vzhoda obdaja Štedel, z zahoda Grebel in Bintek. Onstran doline Sore se belijo samotne kmetije Martinj vrha, nad njimi pa stoje Blegoš, Koprivnik in Mladi vrh. Kolovoz se vzpenja naprej in naprej, ko pa doseže Povden, se zravnava. Ratitovška pot gre desno v strmino, kolovoz pa se usmerja po ravnem in potem zložno dol proti Torki. Pot se je prevesila in odprl se je pogled v soriški svet, ki mu z onstran doline kraljuje Porezen, zadaj nad Baško grapo pa se kažejo vrhovi bohinjsko-tolminskih gora okoli Črne prsti.

Torka

je neznatna vasica na zaobljenem pomolu pod pečinami najvišjega ratitovškega vrha Altemaver (1672 m), ležeča v gorski samoti in tihoti. Krajevni leksikoni iz let 1937, 1954 in 1968 složno navajajo nadmorsko višino 1175 m. Ljudje sosednih vasi imajo Torko za najvišjo soriško vas. Blaznik piše, da sta bila tu od ustanovitve do danes dva grunta, l. 1825 sta bili še dve kajži, prva na gruntarskem, druga na skupnem svetu. Pri štetju l. 1869 je vasica štela

24 ljudi, največ (34) jih je bilo l. 1948, sedaj sta samo oba grunta, od prve kajže stoje še zidovi, prebivalcev pa je le osem. Domačiji sta mogočni, zidani, enonadstropni stavbi in stojita vzporedno druga pod drugo, prislonjeni v travnati breg, pod njima se sleme pomola podaljšuje v zaokroženo Kopo (koppe), ki se ji bregovi na nasprotni strani strmo spuščajo proti Torkarski in Ravenski grapí. Mogočni dom zgornjega Torkarja št. 1 je gotovo eden najbolj ostrih primerov naše gospodarsko-socialne hribovsko-kmetijske politike. Posestvo obsega skoraj 60 ha, od tega nekaj nad 40 ha gozda, več kot 16 ha senožeti, njiv pa je bilo pred leti nad 2 ha. Sinov in hčera je bilo 14, od teh jih je živih še 12, a nobeden ni ostal doma. Zadnji sin je odšel pred nekaj leti in je sedaj v Nemčiji. Ostala sta samo 81-letni gospodar in 72-letna gospodinja. Nekoč je bilo tod življenje, danes je tu grozeča tišina mrtvašnice. Le za košnjo si vzamejo nekateri sinovi dopust in pridejo pomagat. Spodnji Torkar ima nekoliko manjše posestvo, družina pa šteje 6 članov: gospodarja, gospodinjo, ki se je primožila iz Podlonka, staro mater, gospodarjevo sestro in dva fantka, 14-letnega in 11-letnega. Pri obeh hišah se pešejo Gartner oz. Gartner.

Glavni dohodek je od lesa, za tem od živine. Les spravljajo na Prtovč. Letošnjo zimo so porabili 40 dnin za kidanje snega, da so potem prepeljali 20 kubikov lesa. Vožnjo zelo ovira klanec navzgor pri prtovških hišah. Pravijo, da je kljub temu njihov svet boljše ocenjen kot prtovski, čeprav imajo Prtovčani na voljo dobro cesto. Zaradi težkega spravila drva v gozdu gnijejo. Ker imajo veliko senikov, sta jim 2 m³ desk letno za domačo porabo premalo.

Živine imajo le 9 glav. Odkar jim je medved l. 1961 uničil velik del ovčje črede, redijo nekaj ovac le v hlevu. Za uničene živali niso dobili odškodnine. Seno spravljajo od sv. Petra do 25. avgusta. V velikih butarah ga nosijo v senike, od tam ga vozijo domov. Kosilnica je predraga. Pravijo, da bi morali prodati 90 m³ lesa, da bi mogli kupiti kosilnico. Ker morajo plačati za gozdni sklad in zavarovanje, jim pri prodaji lesa ostane manj kot 130 N din od kubika. Koliko truda je treba za spravilo toliko m³ lesa!

Na njivah, ki so vse v bregu, sejejo jaro žito — oves, ječmen in pšenico — najboljše uspevajo krompir in krmne rastline. Repo sejejo že o sv. Petru na prazno njivo. Sadja tod ni. Torkarski mlin ob Štampohu stoji, odkar je napeljana električna.

Prostorni hiši imata električno napeljavo in svoj vodovod. O turizmu ni misliti, saj ni ceste in opreme za sobe; kdo bo pa gostom stregel? Zanimivo pa je, da si na kraju terase pod domačijama dva Ljubljancina postavljata majhni letoviški hišici iz macesnovega lesa. Po kolovozih in nerodnih stezah prihajata peš poldrugo uro daleč iz Podrošta gor. Včasih pride kak planinec mimo, večkrat pa lovci iz Železnikov, ki imajo nad koritom v smeri proti Povdnu lovsko kočo. Med Altemaver in pečinami Pajl nad vasjo poznajo domačini brezno Grintloh. Pripovedujejo, da je v to brezno nekoč padlo neko dekle, čez dalj časa je v studencu na Torki prišla na dan dekliška kita.

Ravne

niso prav nič ravne, temveč so nekoliko raztresene na podkvasto upognjenem bregu pod Torko. Številna naselja tega imena označuje R. Badjura v svoji Ljudski geografiji na str. 40 takole: »Ravne so večinoma izrazite, nad dolinami v breznato reber posejane police podolžnih oblik, manjšega obsega.« Tirolski priseljenci so označili to njihovo značilnost z imenom Ejben. Pod

Ravne

Foto: Fr. Planina

vasjo teče Ravenska grapa ali Šoda, ki se v Milejbnju steka s Štampohom (Andrejka piše Štajnpoh).

Vas je prvič omenjena v urbarju iz 1500 s 4 grunti, l. 1630 je bil tu en kajžar, 1825. trije. Imenik krajev navaja ob štetju l. 1869 sedem hiš, Krajevna leksikona iz 1937 in 1968 pa devet. Hišo št. 3 so podrli, »skalce« s strehe, to so skrilste ploščice, s kakršnimi so pokrite vse hiše v vasi, so pobrali. Hišo št. 6 je neki obrtnik iz Ljubljane prevzel za letovišče. Tako je zdaj v Ravnah samo 7 domačij, hiša št. 8 je nacionalizirana in dana v najem. Največ prebivalcev (76) je bilo pri štetju l. 1890, pri zadnjem štetju l. 1961 jih je bilo 30, sedaj jih je še 25, torej le tretjina največjega števila. Od starih soriških primkov so ohranjeni Gartner, Gaser, Kemperle, Tolar. Od 25 prebivalcev je 12 moških in 13 žensk: 4 osebe so stare, 1 nezmožna za delo; otrok je 6, štiri hiše so brez otrok, 6 ljudi se vozi na delo v dolino, 1 je upokojenec, za polno delo jih je torej le 7. Posestva niso velika, največje z 39 ha je tisto, kjer je hiša oddana za letovišče. Največ je gozda, pol manj senožeti. Včasih je imela vas skupno s Torko obsežen srenjski svet, ki so ga pa l. 1961 ali 1962 razdelili.

Življenje v Ravnah je podobno kot na Torki. Gospodinja, s katero sem se dalj časa pogovorjal, mi je omenila, da zdaj večkrat jedo Argo juho in testenine, belijo s svinjsko mastjo in oljem, za meso imajo posušeno svinjsko meso, ker bi se sveže pokvarilo, preden bi ga prinesli iz Železnikov. Od sadja imajo češnje drobnice ter nekaj jabolk in hrušk, orehi tudi tod slabo rode. Pri isti hiši sem naletel na sina, ki je bil na dopustu in je nosil seno. Uslužben je kot inženir v inštitutu za vakuumsko tehniko na univerzi v Mainzu. Neka druga gospodinja mi je pred leti rekla, da bo sin zidar, »da si bo sezidal hišo kje v boljšem kraju.« Nobena hiša zdaj nima dohodkov le od kmetijstva. Več njiv so opustili zaradi srnjadi, toče in pomanjkanja delovne moči. Ponekod stoje od kozolcev samo še zidani stebri. Ravenski mlin ob Štampohu je razvaljen, medtem ko od sosednega torkarskega še stojita zid in vodno kolo. Ročne kosilnice imajo pri dveh hišah, več je motornih žag. Razume se, da imajo povsod štedilnike, šivalne stroje in radijske sprejemnike. Prometno so Ravne zelo pomajkljivo povezane, saj imajo le slabe kolovoze v Zabrdno in v Področje.

S Torke gre kolovoz po klancu navzgor in se čez Eken nagne v sosednje Zabrdno.

Zabrdno

je vasica z domačijami, postavljenimi v vrsto ob poti na ozki polici pod Kremantom (1658 m). Nad vasjo je strmi breg Boserplate in pečevje Kecerlekle, pod vasjo Zabrdarska grapa, ki jo na vzhodni strani omejuje gozdnati breg Štomenta. Višino 1140 m blaži zavetna, prisojna lega.

Naselje je omenjeno l. 1500 pod imenom Undern Hohenekh in je stoletja imelo tri grunte. L. 1630 sta bili razen gruntov dve kajži, l. 1825 pa tri. Imenik

Zabrdno

Foto: Fr. Planina

krajev navaja za l. 1869 šest hiš. Odkar je v vaši šola, ima 7 hišnih števil, toda pred kratkim je hiša št. 4 zaradi strele zgorela, družina se je odselila v Sorico in tako je spet le 6 hiš. Tri hiše so pokrite s »skalcami«. L. 1890 je tod živelo 55 prebivalcev, danes jih je z učiteljem vred 20 ali 38 % od tedanjega števila. Moških je 12, žensk 9; od njih sta 2 trajno bolna, 2 upokojenca in 2 otroka; 5 hiš je brez otrok. Čeprav do Zabrda ni nobene ceste, temveč le kolovozi s klanci v Zgornje Danje in v Podrošt, se eden vendar vsak dan vozi z mopedom v Sorico in od tam z avtobusom v tovarno Niko v Železnike. Stari rodbinski imeni sta Frelih in Gasar, medtem ko sta priimka Čufer in Golja prišla z ženitvijo v vas.

Posestva niso velika, največje meri 21 ha. Senožeti prevladujejo nad gozdom. Gozd so pridobili, ko so ob agrarni reformi razdelili srenjski svet. Zemlja je deloma apneno-peščena, deloma ilovnata. Večkrat se pojavljajo úsadi. Poleti 1969 so našteali 6 krav, 6 prašičev, več volov, ki jih imajo za vprego in potem za prodajo mesarju, in nekaj ovc. Perutnino, so rekli, da redijo za dom in za lisico. Mleko porabijo doma, maslo dajejo svojim v tovarni. Še pred leti so pasli pod vasjo in na Povdnu, zdaj ne več. Spravljanje sena jih zamudi do dveh mesecev. Senikom pravijo hlevi, medtem ko so hlevi pri domu štale. Za kritje senikov »krojijo šinkelne«. Največ pridelajo krompirja in črne detelje, za prašiče in kure pa oves in ječmen. Več njiv so pustili v travnike, senožeti na več krajih zarašča grmovje. Od sadja imajo predvsem tepke in češnje drobnice. Letos so jih obirali v prvih dneh avgusta za kuhanje češnjevca in za sušenje. Moko, olje, sladkor, testenine, riž in podobno kupujejo. V vasi sta že dva pralna stroja, radio ima vsaka hiša, televizor so okolne vasi nabavile za šolo. Šolo so ustanovili l. 1906. V šolskem letu 1968/69 jo je obiskovalo 10 otrok. Učitelj jih je učil za vseh 8 razredov. Motorne kosilnice nimajo, njeno uporabo bi ovirale steze, ki jih po bregovih shodi živina. Vse hiše imajo elektriko in hišne vodovode. Štedilniki so na drva. Več žensk pozimi kleklja. Še po zadnji vojni so doma predli, kolovrate imajo sedaj na podstrešjih, volno dajejo presti v Zapuže. Pošto prinaša poštar iz Sorice trikrat na teden. Berejo Kmečki glas, Gorenjski glas in Družino. V hiši, kjer sem prenočeval, imajo prostorno »hišo« s položčenim podom, veliko krušno pečjo, javorjevo mizo, divanom, tapeciranimi stoli, bohkovim kotom in z rožami na oknih, med njimi šopek planik. Na domu je še 25-letni sin, ki ima veselje z lovom. Na nekajdnevnem obisku je bila ena od hčera, ki dela v tekstilni tovarni v Kranju, z njo sta bili punčki druge hčere. Za uvajanje kakega turizma je v vasi premalo pogojev, zlasti motijo preprosta lesena stranišča in težak dostop do vasi. Najbližji (6 km) je kolovoz iz Podrošta, ki gre po grapi pod Lajtnikom in se z Milejbna strmo vzdiguje k Zabrdu.

Iz Zabrda gre kolovoz navzgor na Eken in od tam rahlo dol ter mimo Trojarja spet gor v sosedno vas Zgornje Danje.

Zgornje Danje

imajo podobno lego in razvrstitev hiš kakor Zabrdo, le da so še višje. Prebivalci podratitovških vasi imajo sicer Torko z višino 1175 m za najvišjo soriško vas, toda Krajevna leksikona iz l. 1937 in 1968 pripisujeta Zgornjim Danjam še večjo višino 1180—1200 m, po čemer bi bila to za Podolševo (1250 m) in Greljkom (popr. 1250 m) najvišja vas v Sloveniji. Topografska karta vojno-geografskega inštituta v merilu 1:100.000 iz l. 1940 ima Torko in Zg. Danje

zarisane med plastnicama 1140 in 1160, Carta d'Italia 1:50.000 iz 1929 ima Torko v višini 1165, Zg. Danje pa v višini 1100 m. Melik piše v knjigi Slovenski alpski svet, da »so se vzpele vasice v pasu med Prtovčem in Sorico celo do 1240 m«, ne pove pa, ali gre tu za Torko ali za Zg. Danje. Morda so v zadnjem času kake nove meritve, ki višino Torke in Zg. Danj natančneje določajo.

Po Badjuri izvira ime Dane, Danje od besede dno. Blaznik pravi, da ime Zgornje Danje ustreza le v toliko, ker leži naselje nad Spodnjimi Danjami, sicer pa ni zgrajeno na dnu, ampak na gorskem pobočju. Po tem bi morale biti Spodnje Danje starejše, ker te res leže v dnu in zaslužijo po tem ime. Toda Danje so se prvotno imenovala Zu Ober Hueben in Zu Nider Hueben in je celo verjetno, da so bile Zgornje nekoliko prej kolonizirane. Domačini si ime povsem drugače razlagajo. Po njihovem je bil svet spodaj in zgoraj last nekega bogatega kmeta, ki je imel dva sinova in jima je na smrtni postelji pokazal: »Unten ist deine, oben ist deine.«

Naj bo že z višino in imenom tako ali tako, pogledjmo zdaj ljudi in njihove razmere!

Vas ima 6 hiš, toda št. 2 in 5 sta prazni. K vasi spada še zaselek Trojar s hišama 7 in 8, ki stojita sami zase ob poti proti Zabrdi. Hiša št. 2 je kupil sosed in jo oddal v najem nekim Ljubljčanom za letovišče, hiša št. 5 ni več naseljena, zemljišče sta prevzela dva najemnika. Vas je še l. 1910 štela 73 ljudi, l. 1961 še 30, letos samo še 21 ali 29^{0/0} od največjega števila. Od teh je 11 moških in 10 žensk, 2 stara, 2 upokojenca, 1 nezmožna za delo in 5 otrok. Brez otrok so 4 hiše. Na št. 3 živita samo 2 moška, kajti težko je dobiti žensko, ki bi prišla v te bregove za ženo in gospodinjo. Drugod živita samo gospodar in gospodinja, sinovi in hčere pa so po službah v dolini in ju pridejo le od

Zgornje Danje

Foto: Fr. Planina

časa do časa obiskat, ob košnji tudi pomagat spravljati seno. Kar usodno naključje je, da imata največji posestvi (s 34 in 32 ha) tisti domačiji, kjer gospodarijo 2 samska moška oz. 3 samske ženske.

Površina gozdov je približno tolikšna kot površina senožeti in pašnikov skupaj. Njiv je le malo. Žito dozoreva konec avgusta, oves šele konec septembra; sejanje žita se jim skoraj ne izplača. Lani je zapadlo toliko snega, da dva tedna niso mogli od doma. Da so spravili mrliča s Torke v Sorico, so dva dni kitali sneg. Smučke imajo v vsaki hiši. Sadno drevje so pred zimo ovili s slamo, a zajci so ga oglodali više gori, kjer je deblo gledalo iz snega. Srenjski svet še vedno skupno uporabljajo, l. 1968 so npr. dali les za cesto, ki so jo podaljšali od Obneka prav do vasi. Obstoj vasi je vezan v glavnem na prodajo lesa, ki ga po normirani ceni prevzema Gozdno gospodarstvo. Poleti 1969 je bilo v vasi do 20 govedi, v glavnem reja za meso in mlekarice za dom, poleg tega 3 konji, 8 prašičev in kure za dom. Hrano večinoma kupujejo, tudi moko, kruh spečejo za ves teden. Dedje so imeli do 14 otrok, a so kupovali le kak mernik koruze za vse leto. V vasi premorejo preproste mlatilnice, 3 kosilnice in več motornih žag. Hiše imajo lastno napeljavo vode, nekatere pralne stroje, nekje tudi že kopalnico in televizor, nekaj je mopedov. Hladilnikov ne potrebujejo, saj imajo izvrstne kleti. Gozdnih delavcev ni več. Na delo v tovarno se zdaj nihče ne vozi; vsi, ki so se zaposlili v industriji, so se odselili. Za dograditev ceste, ki jih veže s Sorico in z dolino, so najeli prekmurske delavce in plačali z lesom, občina ni ničesar prispevala. Za razvoj kmečkega turizma manjka le udobnost stanovanj in pomanjkanje gospodinj, ki bi letoviščarje oskrbovale. Začetek je vendar storjen s tem, da je pod cesto v vasi postavljena majhna lesena letoviška hišica in v opuščeni hiši letujejo letoviščarji. Zgornje Danje so privlačne za tiste, ki potrebujejo mir, čisti zrak in višinsko sonce.

Spodnje Danje

so za te hribovske vasi res nekje na dnu, saj ležijo okoli 300 m niže. Za cerkev je označena nadmorska višina 871 m. Gruča hiš s sivimi skrilastimi strehami je stisnjena ob breg, nekaj kajž stoji v jarku gornje Danjarske grape stran od njih, med hišami gre ulica dol na sleme, ki je usločena kakor konjski hrbet, na njem so njive, na koncu slemena pa cerkev sv. Marka. Na severovzhodni strani se sleme spušča v Danjarsko grapo, v katero se znižuje strmi breg, na južni strani pa manjša grapa, onstran stoji kot slikovito ozadje kopasti Gožel.

Do l. 1825 je bilo v vasi 10 gruntov in 2 kajži. Od tedaj je nekaj gruntov propadlo, kajže z malo zemlje so se namnožile. Danes je v vasi 21 hiš, od katerih je ena prazna, druga pa spremenjena v letoviško hišico. Spodnje Danje so kraj, kjer sta se tradicija in govor tirolskih kolonistov opazno držala do let med obema vojnama. Med stara rodbinska imena Jensterle, Egart, Frelih, Gasar, Tolar in Kejžar so se po ženitvah pomešali tuji priimki Čufer, Golja, Tavčar in Valentinčič. V zadnjih sto letih je vas štela največ ljudi (193) pred prvo svetovno vojno, l. 1961 so jih našteali 96, zdaj jih tu biva dejansko le še 76. V primeri s številom pred 60 leti se je torej prebivalstvo skrčilo na slabi dve petini. Od vaščanov je 37 moških in 39 žensk, med njimi so 3 stari, 3 nezmožni za delo, 5 upokojencev in 27 otrok, 6 se jih vsak dan vozi na delo v dolino; za polno delo jih torej ostane 32. Brez otrok je 9 hiš, s prazno in letoviško vred 11. Okrog 20 ha posestva ima 8 domačij, 4 domačije imajo od 5 do 9 ha zemlje, drugi le malenkost. Proti Danjarski grapi je zemlja slaba, nad vasjo pečena, dobra je na Štokhe. Cvetenje in zorenje je dva tedna kasnejše

kakor v dolini. Jug, ki piha od Porezna in se ob njem sliši soriški zvon, prinaša dež, mrzli krivec sneg, gorenje lepo vreme. Snega se natrese obilo, da ostane včasih do maja. Med posestjo domačij prevladujejo travniki in pašniki nad gozdno površino. Veliko gozda je v skupni posesti na Jelovici.

V vasi so kmetje, delavci in upokojenci. Mladi odhajajo v Železnike. Pridelujejo krompir, deteljo in malo žita (ječmen, rž, ozimno pšenico). Več žitnih njiv so pustili v travnike. Živine je zdaj malo (50—60), mlekarnice so za dom, bikci za prodajo, konja ima 6 gruntov, ovc ne rede več, prašiči in kure so za dom. Sadje dajejo tepke in jablane. Vsi zdaj kupujejo moko, včasih se jim je zdelo za malo, če je kdo moko kupil. V vasi so 3 kosilnice, več motornih žag, nekaj pralnih strojev; radio je v vsaki hiši, televizorja še ni. Berejo Kmečki glas, Glas Gorenjske, Nedeljski dnevnik, Mohorjeve in Prešernove knjige. Pošto, šolo in trgovino imajo v Sorici, zdravnika v Železnikih. Vas ima podružno cerkev, ki so jo letos prekrili s skrilom in škodlami, prebarvali in očistili. V njej so trije baročni oltarji, na slavaloku Ogrinova slika Marijinega kronanja s Cirilom in Metodom, Mohorjem in Fortunatom. Tiskani križev pot ima nemške napise z angleškimi, francoskimi in italijanskimi podnapisi. Vas je mnogo pridobila s cesto, ki so jo zgradili l. 1941. Imajo elektriko, od 1962 vodovod, ki pa ob suši daje premalo vode. Za turistične namene ni sob in kopalnic, stranišča so stare vrste, denarja za sodobno opremljanje in delovnih moči za strežbo ni. V vasi ni gostilne. Edini turistični objekt je kajža, prenovljena za letoviško hišico.

Opisal sem razne dejavnike, ki tako ali tako, dobro ali slabo, privlačno ali odbijajoče vplivajo na življenje ljudi v najvišjih vaseh loške občine, ki sredi lepe gorske narave bijejo boj za nadaljnji obstanek. Posebno sem poudaril

Spodnje Danje

Foto: Fr. Planina

dejstvo, da so nekatere domačije že opuščene in da mladina beži od doma v dolino in svet, kjer se ji pri zaposlitvi v industriji obeta lažje življenje. To se ne dogaja samo v naši občini, temveč v vseh hribovitih pokrajinah. Praznih domačij ne morejo nadomestiti letoviške hišice, stari ljudje in otroci ne morejo uspešno gospodariti. Zemlja, ki so jo rodovi skozi stoletja izboljševali, se vrača v pustoto, gorska pokrajina pa s tem izgublja na lepoti in privlačnosti. Kakšne bodo posledice čez nekaj desetletij, za časa bodočih rodov? Kdo to ve in kdo more pomagati, da bi se zadeva pravilno rešila? Najbrž je že prepozno, da bi mogli na vsakem domu teh vasi ohraniti mladega človeka za gospodarja in zagotoviti rast bodočemu rodu na domačiji. Nekaj bi se dalo narediti s primerno kmetijsko politiko, da bi hribovske domačije čim ceneje oskrbeli z ustreznimi kmetijskimi stroji, še preostale tri vasi povezali s cesto in z reformo živinorejskega in gozdnega gospodarstva omogočili hribovskemu kmetu takšne dohodke, da ne bi prekomerno silil od doma.

Literatura

Andrejka dr. Rudolf: V kraljestvu Ratitovca, Plan, vestnik 1928. — Badjura Rudolf: Ljudska geografija, Ljubljana, 1953. — Blaznik dr. Pavle: Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928; Posestne razmere v Selški dolini, Geogr. vestnik 1934. — Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937. — Krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1968. — Meze dr. Drago: Nekaj o hribovskih kmetijah v Gornji Savinjski dolini, Geogr. vestnik 1960; Samotne kmetije na Solčavskem, Geogr. zbornik 1963; Gornja Savinjska dolina, s poudarkom na samotnih kmetijah, zlasti na Solčavskem in v lučki pokrajini, Geogr. obzornik 1964; Samotne kmetije v lučki pokrajini, Geogr. zbornik 1965; Hribovske kmetije in kmečki turizem, Turist. vestnik 1968. — Orts-Repertorium des Herzogthums Krain, Ljubljana 1874. — Planina France: Kmetije pod Pasjo ravnijo, Loški razgledi 1962; Poljanska in Selška dolina, Ljubljana 1962; Reka Sora, njeno porečje in njen režim, Loški razgledi 1961.

Podrobne podatke so mi dali domačini: Janez Beguš, Zg. Danje 5; Peter Čufer, Zabrdno 5; Vincenc Čufer, Sp. Danje 9; Jože Gartner, Torka 2; Amalija Gaser, Ravne 1; Alojz Tolar, Prtovč 1. Za njihovo prijazno pomoč se jim tudi na tem mestu lepo zahvaljujem.

Zusammenfassung

DIE EINSCHICHTDÖRFER UNTER DEM RATITOVEC

Wie in anderen Gebirgsgegenden hat sich auch in den einsam gelegenen kleinen Haufendörfern Prtovč, Torka, Ravne, Zabrdno, Zgornje Danje und Spodnje Danje unter dem Ratitovec die Einwohnerzahl stark vermindert. Diese Dörfer gehören zu den höchstgelegenen Siedlungen der Gemeinde Škofja Loka, die obersten, die zwischen 1100 und 1200 m Seehöhe liegen, sogar zu den höchstgelegenen in Slowenien überhaupt. Dieses Berggebiet begannen schon im Ausgang des 13. Jh. aus Tirol stammende Kolonisten zu besiedeln; sie haben sich seither zur Gänze slowenisiert. Durch all die Jahrhunderte meliorierten die Bauern den Boden und erarbeiteten mit harter Mühe neue Anbauflächen, doch ziehen in der letzten Zeit die Industrien in Železniki und Češnjica sowie anderwärtige leichtere Verdienstmöglichkeiten die jungen Arbeitskräfte von den Bauernhöfen ab, und dies in solchem Maße, daß sich die heutige Einwohnerzahl im Vergleich zum Stand in den Jahren 1890 und 1910 um durchschnittlich 38% verringert hat.

Der Autor beschreibt die erwähnten Dörfer, ihre pedologischen, klimatischen, wirtschaftlichen, sozialen und verkehrsgeographischen Verhältnisse und erörtert auch ihre Bedeutung für den Fremdenverkehr sowie die dafür nötigen Voraussetzungen. Aus alledem schließt er, daß die Agrarpolitik hinsichtlich solcher Siedlungen geändert werden und vor allem die Viehzucht und die Waldwirtschaft erleichtert werden müßten, so daß die Arbeit am Bauernhof nicht mehr so mühevoll wäre und auch entsprechende Einkünfte ermöglichen würde.